

UIT DE BOEKENKAST VAN J.D. ZOCHER JR?

JAN HOLWERDA

Van de (tuin)architectenfamilie Zocher is geen huisarchief bekend. De tweede echtgenote van één van de Zochers, vermoedelijk van Louis Paul, zou in een aanval van woede het archief van Jan David Zocher (1791-1870) en Louis Paul Zocher (1820-1915) in brand hebben gestoken.¹ Of daarmee ook een eventuele huisbibliotheek verloren is gegaan is onbekend, net als wat deze eventuele bibliotheek omvatte. Amy Geertruida de Leeuw (1843-1938), stief-kleindochter van J.D. Zocher jr., schreef onder haar pseudoniem Geertruida Carelsen dat Zocher 'wat zijn vak betreft' slechts één boek bezat: *Les jardins, ou l'art d'embellir les paysage* (1782) van Jacques Delille.² Leonard Antonij Springer (1855-1940) noemt *De la composition des paysages* (1777) van René Louis de Girardin het lievelingsboek van J.D. Zocher jr.³ Andere titels brengen beiden niet naar voren, een veiling uit 1872 doet dit mogelijk wel.

VERKOOPING
op WOENSDAG en DONDERDAG 10 en 11
APRIL 1872, des avonds te half zes uur,
VAN EENE RIJKE

BOEKVERZAMELING

over **MECHANICA** en **INDUSTRIE**,
STOOMWERKTUIGEN, **ZEE-**
WEZEN en **STOOMSCHE-**
PEN, **BOUWKUNDE** enz.

Eenige werken over **KOSMOGRAPHIE**, **NA-**
TUURLIJKE HISTORIE en **GENEESKUNDE**.
Verzameld door den Wel-Ed. Gestr. Heer
D. VAN DEN BOSCH,
gepensionoord Ingenieur van 's Rijks Stoom-
vaartdienst, en nagelaten door wijlen den
Wel-Ed. Geboren Heer

JOH. DAV. ZOCHER,
Architect te Haarlem.

Door en ten huize van **FREDERIK MULLER**,
te Amsterdam. (410)

Te zien Maandag en Dinsdag, den 8sten
en 9den April, van 10—3 uur. De Catalogus
is op aanvraag te bekomen.

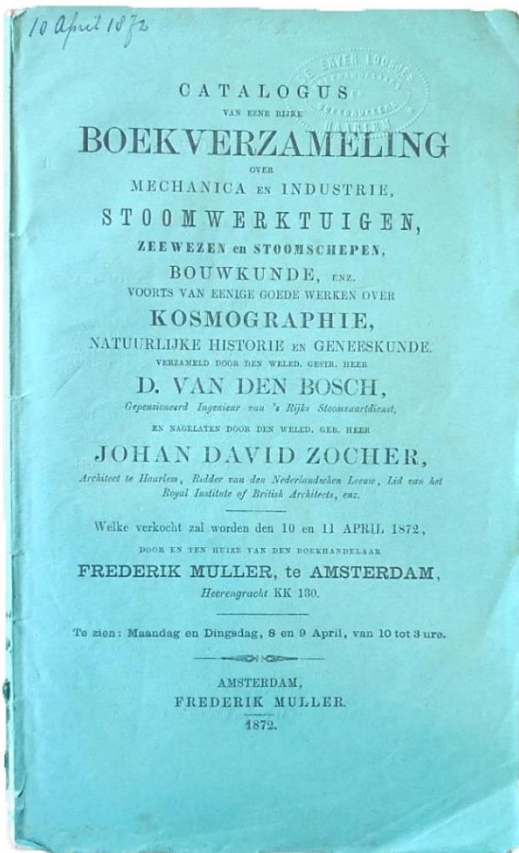
Afb. 1. Het nieuws van den dag: kleine courant van 4 april 1872.

‘VERKOOPING VAN EENE RIJKE BOEKVERZAMELING’

In april 1872 verscheen in verschillende dagbladen een advertentie betreffende de ‘verkoopning’ van een rijke boekverzameling bijeengebracht door de heer D. van den Bosch, en nagelaten door wijlen de ‘heer Joh. Dav. Zocher, Architect te Haarlem’.⁴ In eerste instantie gelezen als een verzameling bijeengebracht door Van den Bosch, en later verkregen en nagelaten door Zocher.⁵ Maar bij nader inzien maken hun sterfjaren dit minder waarschijnlijk (maar nog steeds mogelijk): Zocher stierf in 1870 en Van den Bosch in 1872, het jaar van de ‘verkoopning’. Meer aannemelijk moet de advertentie gelezen worden als een veiling van twee door de boekhandelaar Frederik Muller samengevoegde boekpartijen, de ene bijeengebracht door Van den Bosch en de andere nagelaten door Zocher.

Uit een vervolgens gevonden aankondiging in een veilingcatalogus van eind maart 1872, blijkt dat Muller ook boeken van derden in dezelfde veiling inbracht. Zo wordt ene ‘Dr. Spree, te Leeuwarden’ genoemd.⁶ De namen van Van den Bosch en Zocher gebruikte Muller kennelijk als ‘uithangbord’ voor de veiling.

In tuinhistorische kringen behoeft Jan of Johan David Zocher jr. geen verdere toelichting. Recente publicaties als *Zogher, de fameuse aanlegger* en de 2017-versie van *Zochers Online* hebben (onder andere) hem en zijn werk opnieuw met weer nieuwe details en inzichten onder de aandacht gebracht.⁷ Maar naast Zocher kende ook Van den Bosch in zijn tijd een zekere bekendheid. D. van den Bosch (1796-1872) was in eerste instantie mathematisch instrumentmaker te Rotterdam, kreeg vervolgens een baan bij de marine, werd hoofdmachinist en begon aan het einde van de jaren dertig van de negentiende eeuw met het schrijven van boeken over stoommachines. In eerste instantie vooral voor machinisten en ‘stoom-officieren’ van de marine, maar de publicaties waren ook voor een ruimer publiek toegankelijk. Vooral de *Verklaring van het stoomwerktuig* (1839) zou een grote populariteit genieten en nog driemaal worden herdrukt, de laatste maal in 1864.⁸ De hier boven aangehaalde ‘Dr. Spree’ is meest waarschijnlijk Med. Doctor Thijs Sprée (1820-1870). Hij bewoonde van 1849 tot 1858 en zes jaar later opnieuw, tot zijn dood, de Schierstins te Veenwouden.⁹ Sprée was lid van de Nederlandsche Botanische Vereeniging en maakte melding van zijn botanische vondsten (planten, wieren, algen) die tot lang na zijn dood nog werden aangehaald.

Afb. 2. Titelpagina van de Catalogus van eene rijke boekverzameling ... Johan David Zocher, Architect te Haarlem ..., 1872.

UIT DE CATALOGUS

De advertentie sluit af met de vermelding van een catalogus getiteld: *Catalogus van eene rijke boekverzameling over mechanica en industrie, stoomwerktuigen, zeewezen en stoomschepen, bouwkunde, enz. voorts van eenige goede werken over kosmographie, natuurlijke historie en geneeskunde. Verzameld door den weled. gestr. heer D. van den Bosch, gepensioneerd ingenieur van 's Rijks Stoomvaartdienst, en nagelaten door den weled. geb. heer Johan David Zocher, architect te Haarlem, Ridder van den Nederlandschen Leeuw, Lid van het Royal Institute of British Architects, enz.* (Amsterdam 1872).¹⁰ Betreffende veilingcatalogus kent achttien rubrieken en 2039 nummers. Een aantal rubrieken omvat technische publicaties onder rubriektitels als 'Werktuig- en Machinenkunde', 'Stoomwerktuigen', 'Technologie - Spoorwegen', 'Zeewezen',

'Stoomschepen', 'Mechanica - Encyclopaedien' e.d. Allen ongetwijfeld uit de boekverzameling van Van den Bosch. De geschetste achtergrond van Sprée dringt zich gelijk op bij rubrieken als 'Geneeskunde', 'Physica' en 'Scheikunde' en 'Natuurlijke geschiedenis (Zoologie, Palaeontologie, Botanica)'. Rubrieken met boeken die direct aan Zocher doen denken zijn 'Schoone kunsten – bouwkunst' en 'Natuurlijke geschiedenis (Zoologie, Palaeontologie, Botanica)'. Tot slot kent de catalogus nog rubrieken als onder andere 'Prentenwerken', 'Encyclopaedien - algemeene werken', 'Cosmographie' en 'Mathesis – algebra'.

Tussen de vele individuele titels staan werken over en van architecten als Serlio, Vitruvius, De Neufforge, Pieter Post en Philips Vingboons, werken die een plek in de boekenkast van de architect Zocher zouden kunnen hebben gehad. Maar het zijn vooral de volgende publicaties van (tuin)architectonische aard die opvielen (gerangschikt naar jaar van uitgave):¹¹

- J.N.L. Durand, *Recueil et parallele des édifices de tout genre...*, Paris 1801 ;
J.C. Krauss, *Afbeeldingen der fraaiste, meest uitheemsche boomen en heesters...*, Amsterdam 1802;
A. de Laborde, *Description des nouveaux jardins de la France et de ses anciens chateaux...*, Paris 1808;
J. C. Krafft, *Plans des plus beaux jardins pittoresques de France, d'Angleterre et d'Allemagne...*, Paris, 1809;
J.C. Krafft, *Recueil d'architecture civile...*, Paris 1812;
H. Repton, *Fragments on the theory and practice of landscape gardening...*, London 1816;
J.B. Papworth, *Rural residences : a series of designs for cottages, decorated cottages, small villas...*, London 1822;
J.N.L. Durand, *Précis des leçons d'architecture...*, Paris 1823;
P.J. Goetghebuer, *Choix des monuments, édifices et maisons les plus remarquables du royaume des Pays-Bas*, Gent 1827;
C.F. Schinkel, *Sammlung architektonischer Entwürfe...*, Potsdam 1841-1845;
Allgemeine thüringische Gartenzeitung, 1845-1851;

E.C. Enklaar, *Handboek voor den beoefenaar van den landbouw*, Nijmegen 1854;

H. Witte, *Handboek voor den bloementuin...*, Groningen 1866;

H. Witte, *Tuinboek van H. Davidis*, Haarlem 1868.

In haar Zocher publicatie *Architectuur als sieraad van de natuur* laat Constance Moes bij een aantal ontwerpen en gerealiseerde werken van de architect J.D. Zocher jr. gelijkenis zien met werken van of uit publicaties van Durand,¹² Krafft,¹³ Repton¹⁴ en Schinkel.¹⁵ Deze namen en publicaties van hun hand staan in het bovenstaande rijtje uit de catalogus. Als bovengenoemde publicaties inderdaad uit de boekenkast van J.D. Zocher jr. stammen dan krijgt de door Moes onderkende gelijkenis of beïnvloeding ook nog eens een fysieke (boek)invulling.

TOT SLOT

Er is geen hard bewijs dat bovengenoemde boeken inderdaad uit de boekenkast van J.D. Zocher jr. stammen, hooguit details die het waarschijnlijk maken. Toch lijkt het interessant om bovengenoemde en andere in de catalogus voorkomende boeken eens naast het oeuvre van de Zochers te houden, wie weet wat dat weer naar voren brengt. De catalogus sluit uiteindelijk af met nummer 2039: 'Eene portefeuille met verschillende oude en nieuwe kaarten, platte gronden, enz.' Wat omvatte deze portefeuille? Ook werk van de Zochers? En waar is die portefeuille gebleven?¹⁶

NOTEN

---

¹ Constance Moes, *Architectuur als sieraad van de natuur. De architectuurtekeningen uit het archief van J.D. Zocher jr. (1791-1870) en L.P. Zocher (1820-1915)*, Rotterdam 1991, p. 17, noot 24.

² Geertruida Carelsen, Het werk der Zochers, *De Tijdspiegel* 74 (1917), p. 210.

³ L.A. Springer, *Bibliographisch overzicht van geschriften, boek- en plaatwerken op het gebied der tuinkunst*, Wageningen 1936, p. 61.

⁴ Onder andere in de *Delftsche courant* van 3 april 1872, de *Heldersche Courant* van 3 april 1872, *Algemeen Handelsblad* van 4 en 7 april 1872, *Het nieuws van den dag : kleine courant* van 4 en 8 april 1872.

---

⁵ In 2010 was dit een van de advertenties die auteur naar Carla Oldenburger stuurde, ten behoeve van haar *Zochers online* document. Toentertijd interpreteerde auteur de advertentie nog op deze wijze.

⁶ Koninklijke Bibliotheek Den Haag, *Veilingcatalogus, boeken van J. H. A. Jonkers, 25 tot 26 maart 1872* / Frederik Muller, KW Verz Cat 8344:1. Online in te zien via: <https://books.google.nl/books?id=h3ldAAAAcAAJ>.

⁷ Korneel D. Aschman e.a., 'Zogher, de fameuse aanlegger'. *Kwaliteitsimpuls Zocheerparken in de Landgoederenzone Zuid-Holland. Handreiking bij het beheer en herstel*, Utrecht 2017 en Carla en Juliet Oldenburger, *Zochers Online. Groenprojecten van de Zochers in perspectief. Landschapsarchitectuur in 19de-eeuws Nederland*, Amsterdam 2017.

⁸ G.P.J. Verbong, Stoomtechniek, in: H.W. Lintsen, *Geschiedenis van de techniek in Nederland. De wording van een moderne samenleving 1800-1890. Deel V. Techniek, beroep en praktijk*, Zutphen 1994, p. 211-212.

⁹ Johan Frieswijk en Yme Kuiper (inl. en uitg), *Sporen naar Empe. Herinneringen aan het familie- en buitenleven van Aleida Houwink en Robert van Hasselt rond 1900*, Hilversum 2007, p. 40, noot 27.

¹⁰ Koninklijke Bibliotheek Den Haag, *Veilingcatalogus, boeken D. van den Bosch, Johan David Zocher, 10-11 april 1872* / Frederik Muller, KW Verz Cat 3692. Online in te zien via <https://books.google.nl/books?id=vftcAAAAcAAJ>.

¹¹ Titels van voor 1817 zouden ook al in het bezit van J.D. Zocher sr. (1763-1817) kunnen zijn geweest. Uit een op 9 juni 1817 opgemaakt inventaris blijkt onder andere het bezit van 'Eenige boeken en teekeningen'. Noord-Hollands Archief, Haarlem, toeg.nr. 1617, *Notariële protocolen en akten van notarissen te Haarlem (Oud Notarieel Archief Haarlem) - 87. Jacob Scholting, 1811-1839, inv.nr. 1636 - 2 januari 1817-24 juni 1817*.

¹² Moes, 1991, p. 31-35, 153-154.

¹³ Moes, 1991, p. 22, noot 33.

¹⁴ Moes, 1991, p. 24-25, 37-39.

¹⁵ Moes, 1991, p. 42-43, 73, 93, 95, 104-106, 171.

¹⁶ Ook Bijzondere Collecties van de Bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam bezit een exemplaar van betreffende veilingcatalogus, met dank aan Jos van Waterschoot. Helaas kent deze net als die van KB geen aantekeningen of de namen van de kopers.